

Kärlekskrav och avtalsrädsla – ett sekel av intimitetsreglering

Andersson, Catrine *Hundra år av tvåsamhet: äktenskapet i svenska statliga utredningar 1909–2009* (diss.). Lund: Arkiv Förlag 2011 (199 sidor)

HUR HAR ÄKTENSKAPETS och tvåsamhetens historia sett ut i Sverige under de senaste 100 åren? Hur har reglerandet av intima relationer förändrats, och hur kommer det sig att det har blivit möjligt att inkludera samkönade par i den statliga regleringen av tvåsamheter? Varför framstår det som viktigt att bevara äktenskapet? Det är några av de frågor som sociologen Catrine Andersson ställer i sin avhandling *Hundra år av tvåsamhet: äktenskapet i svenska statliga utredningar 1909–2009*. Detta är angelägna frågor att besvara, och avhandlingen centrerar därmed en viktig och intressant tematik som förtjänar större utrymme inom samhällsvetenskaperna.

Andersson tar sig an dessa frågor genom att kombinera Michel Foucaults arkeologi och Reinhart Kosellecks begreppshistoria. Utifrån detta förhållningssätt spårar Andersson både variationerna och stabiliteten i äktenskapsbegreppet, samtidigt som hon undersöker de diskursiva konstruktioner som omgärdar detta. Undersökningen är uppdelad i tre tidsperioder, och det empiriska materialet består av statliga utredningar. Det är således en övergripande statlig diskurs som Andersson kommer åt genom sitt material, vilket innebär att exempelvis eventuella partipolitiska konflikter inte blir framträdande. I analyserna fokuseras

regleringarna av hur äktenskap ingås och avslutas, samt likheter och skillnader mellan äktenskap och andra former av intima relationer.

Under den första tidsperioden, 1909–1956, hävdar Andersson att vi kan se en rörelse som går från att enbart ha koncentrerat sig på äktenskapet till att nu även inkludera andra intima relationer inom ramen för familjen. Men intima relationer värderas fortfarande utifrån hur moraliska de anses vara. Det moraliska avgörandet baseras under den här tidsperioden framför allt på graden av varaktighet och en känslgrund (snarare än ekonomi). Äktenskapets och samhällets gränser anses hänga samman och detta är en av motiveringarna till varför reglering blir nödvändig. Äktenskapet beskrivs inledningsvis som den ”enda önskvärda formen för könsförbindelser” i det svenska samhället men tillskrivs också stor vikt för den enskilde (75). Andersson menar att två problem är centrala, dels låga födelsetal, dels risken för att det redan låga (i utredningarnas ögon) antalet äktenskap ska bli ännu lägre.

I den andra undersökta tidsperioden, 1957–1981, dyker regleringen av samboskapet upp som något nytt vilket, enligt Andersson, återskapar äktenskapet som något diskursivt stabilt och evigt. Om varaktighet och känslgrund var dominerande under den första halvan av 1900-talet kommer nu talet om sexuell normalitet tillsammans med begreppet gemenskap att lyftas fram som en motvikt till hotet om en syn på äktenskapet som ”ett frivilligt kontrakt som kunde ingås av personer oavsett kön, antal eller typ av relation” (128). Målet framställdes som stabila familjer, där äktenskapet var en av flera mer eller mindre legitima former.

Under tidsperioden ökade antalet par som levde i (ogifta) samboenden, vilket oroade politiker. Andersson hävdar att regleringen av samboskapet inledningsvis mötte motstånd. En invändning baserades på en ”misstanke” om att det kunde ligga en politisk kritik riktad mot äktenskapet bakom det ökade samboendet. När forskning visade att detta inte berodde på ett aktivt ställningstagande mot äktenskapet, verkade det räcka för att lugna politikerna. Observationen är intressant och jag hade gärna sett ännu mer av diskussionerna kring hur ett eventuellt politiskt ställningstagande mot äktenskapet hade setts som utmanande i förhållande till regleringen av det ökande samboendet.

I fokus för tredje delen av undersökningen, 1982–2009, står bland annat partnerskapslagstiftningen (1994) och den könsneutrala äktenskapslagstiftningen (2009). Den viktigaste frågan blir nu inkluderingen av homosexuella par i den statliga legitimeringen. En intressant aspekt som aktualiseras i materialet är farhågan att regleringen av de intima relationerna ska få formen av kontrakt eller avtal. Man är från utredningshåll noga med att äktenskapet och det reglerade samboendet ska förbli något annat än ett avtal. Detta, menar Andersson, används för att motivera att till exempelvis två syskon eller andra släktingar inte ska kunna få del av samma rättigheter som äktenskapet bär med sig (dessa förutsätts nämligen inte dela samma slags gemenskap som par gör).

Hur kan vi förstå utvidgandet av äktenskapet genom inkludering av homosexuella par? Andersson menar att en viktig startpunkt var det riksdagsuttalande från 1973 som förklarade homosexuell samlevnad som från samhällets synpunkt fullt acceptabel. Detta uttalande blev ett svar på de krafter som ville införa en mer kontraktlik syn på äktenskapet. Andersson konstaterar: "Ett erkännande av homosexuella pars acceptabilitet var således en långt svagare utmaning mot äktenskapets särställning än idén om kontrakt, vilket dessutom skulle kunna vara öppet för fler parter än två." (136) Andersson menar att reproduktion görs till en speciell särskiljare när man från utredningshåll jämför heterosexuella och homosexuella par. I Homosexualitetsutredningen från 1984 talas om "den grundläggande skillnaden" och om "orimliga rättsliga konsekvenser". Andersson skriver: "En inte alltför vild gissning är att det var reproduktion som avsågs, men varför var den en anledning till särreglering som inte kunde göras explicit?" (150) Andersson ger inget direkt svar på frågan, men hennes analys visar att reproduktion och heterosexualitet är två implicita kriterier för konstruerandet av äktenskapslikhet i Homosexualitetsutredningen. Homosexuella äktenskap konstrueras inte som en möjlighet under 1980-talet. För att det ska bli en realitet måste först den homosexuella läggningen slås fast som beständig, och därefter måste frågan situeras inom en diskriminerings- och rättighetsdiskurs. Andersson framhåller vidare att kärlekskravet och avtalsrådslan får betydelse för införandet av ett könsneutralt äktenskap.

Avhandlingens slutsatser sammanfattas i tre teman: rörelsen från äktenskap till familj, tvåsamhet och heteronormativitet, samt äktenskapets och samhällets upplösning. När det kommer till att diskutera äktenskapet och samhällets upplösning utgör den rädsla som i materialet framkommer för att äktenskapet hotas själva grunden för Anderssons analys. Jag har tagit fasta på dessa hot eftersom jag tycker att de är särskilt spännande, och jag hade gärna sett att analysen av denna dimension fått ta ännu större plats. På avhandlingens sista sida diskuteras just vilken funktion som äktenskapet fyller i relation till dessa hot: ”Ett samhälle utan tvåsamhetens skillnadsgöranden är svårt att föreställa sig, och förvandlas lätt till skräckbilder antingen av asexuella dystopier eller dionysiska orgier – två ytterligheter vilka båda omöjliggör ett fungerande samhälle. [...] Mot denna hotbild vaktar äktenskapet.” (177) Det råder ingen tvekan om att det finns starka affektiva, känslomässiga investeringar i de diskurser som omgärdar intim tvåsamhet. Ett mer utvecklat resonemang kring vilket ideologiskt arbete dessa hotbilder gör för äktenskapsbegreppet hade lyft analysen till en ytterligare nivå. På så sätt hade vi fått en fördjupad förståelse av drivkrafterna bakom äktenskapspolitiken, vilket i sin tur möjliggjort en ännu mer genomgripande kritik av äktenskapet som institution. Svaret på frågan *hur* äktenskapsbegreppet förändras men också stabiliseras besvaras dock tydligt i Anderssons avhandling, vilket öppnar upp för framtida möjligheter att gå djupare in på frågor om vilka krafter som driver på respektive hindrar förändring.

HELENA TINNERHOLM LJUNGBERG
STOCKHOLMS UNIVERSITET